

11. Neformálne zdroje a korupcia

6MEFZ1

Ekonomika a financování zdravotnictví

doc. Ing. Peter Pažitný, MSc., PhD.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Obsah

1. Čo sú neformálne platby?
2. Neformálne platby v SR (prieskum)
3. Neformálne platby a dostupnosť
4. Konkrétne typy korupcie
5. Lobing nie je korupcia
6. Rola informácií v obmedzovaní korupcie

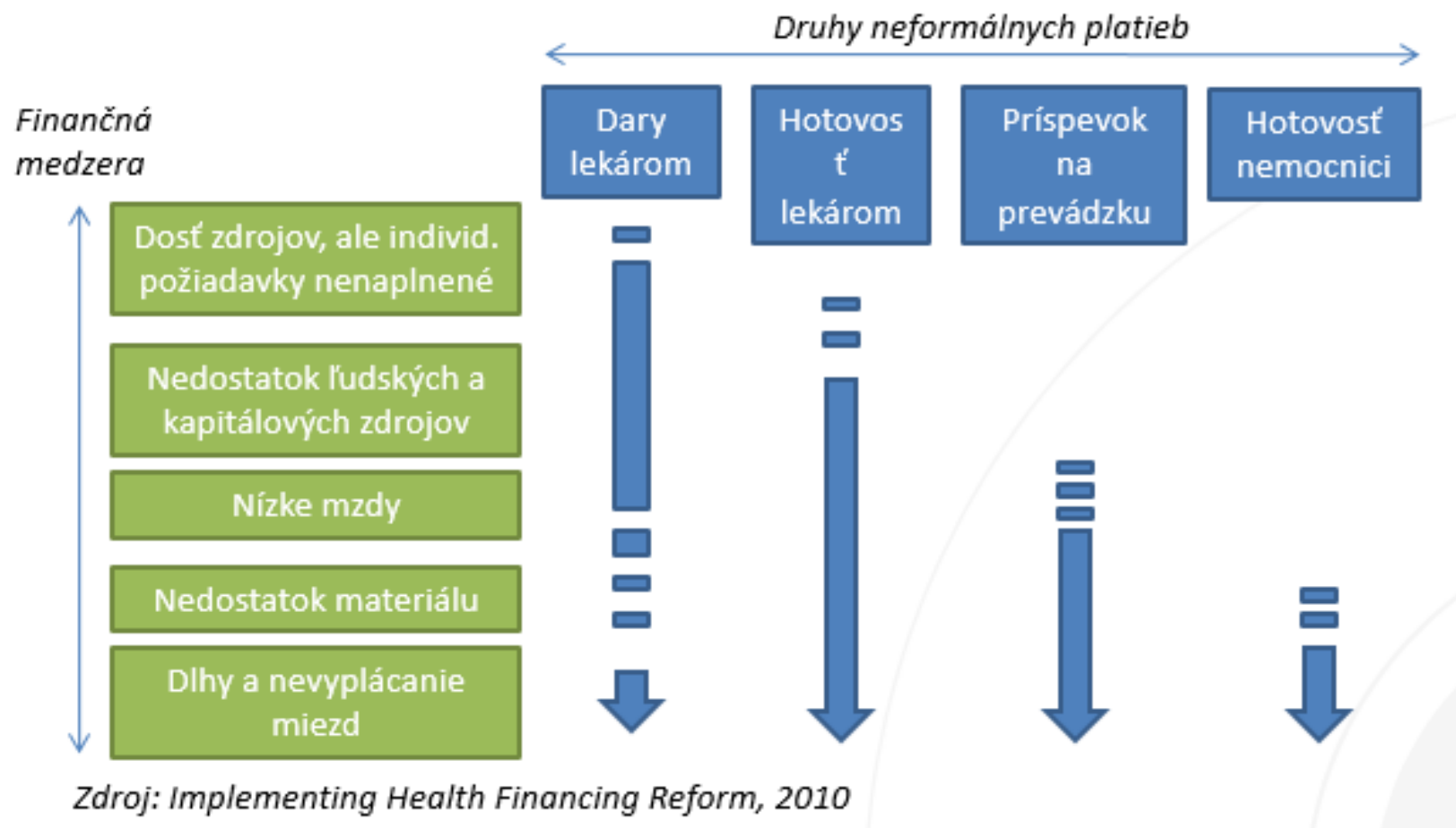
1. Čo sú neformálne platby?

Peter Gaál

Neformálna platba je:

- priamy príspevok,
- ktorý je platený navyše
- k inému príspevku určujúcemu pravidlá nároku,
- a to v hotovosti, alebo nepeňažne,
- pacientom alebo niekým iným,
- poskytovateľovi
- za služby na ktoré má pacient zákonný nárok

Typológia neformálních platieb

Výskyt neformálních platieb je veľmi rozdielny

Krajiny s nízkym výskytom	Krajiny so stredným výskytom	Krajiny s vysokým výskytom
Česká republika	Slovensko	Poľsko, Rusko
Slovinsko	Chorvátsko	Ukrajina
Estónsko	Litva	Tadžikistan, Arménsko
	Maďarsko	Kirgistan, Gruzínsko
Platy lekárov sú vysoké, dostupnosť materiálových vstupov je vysoká	Platby hotovosťou lekárom sú bežné, príspevky na zakúpenie liekov, či pomôcok nie sú bežné	Platby sú požadované nielen lekármi, ale aj za nákup zdravotníckeho materiálu a pomôcok

Zdroj: Implementing Health Financing Reform, 2010

V čom tkvie problém neformálnych platieb?

- Neformálne platby neproporcionálne zaťažujú chudobných = sú regresívne

100 KGS = 1,5 €	Neformálne platby (KGS)	Spotreba (KGS)	Podiel neformálnych platieb na spotrebe (%)
Chudobní	534	4 501	11,9%
Stredná vrstva	665	8 674	7,7%
Bohatí	668	18 998	3,5%

Zdroj: Implementing Health Financing Reform, 2010

Ako ľudia hľadajú zdroje na pokrytie neformálnych platieb?

Tadžikistan:

- Až 70% ľudí má problém nájsť zdroje
- 30% ľudí muselo preložiť operáciu, lebo nemali zdroje a museli:
  - Predať nejaké aktíva
  - Vyprodukovať obilie, zvieratá
  - Použiť úspory
  - Znížiť spotrebu
  - Hľadať pomoc u rodiny

Neformálne platby sú netransparentné

- Najväčší problém pri neformálnych platbách je, že pacienti nevedia, koľko vlastne majú a budú platiť.
- Pacienti nemajú účinnú ochranu pred tlakom zo strany lekárov, lebo nevedia, koľko by mal daný výkon stáť

2. Neformálne platby v SR

- prieskum: bezuplatku.sk

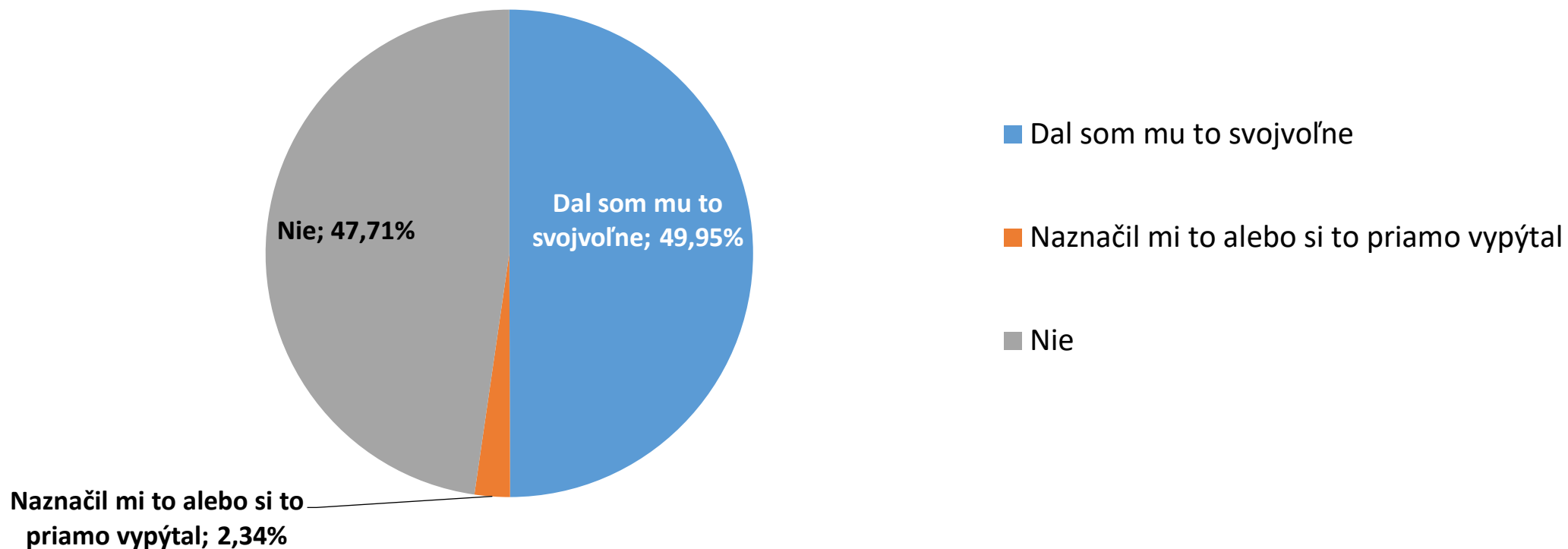

BEZ ÚPLATKU

Bonboniéra alebo iná sladkosť

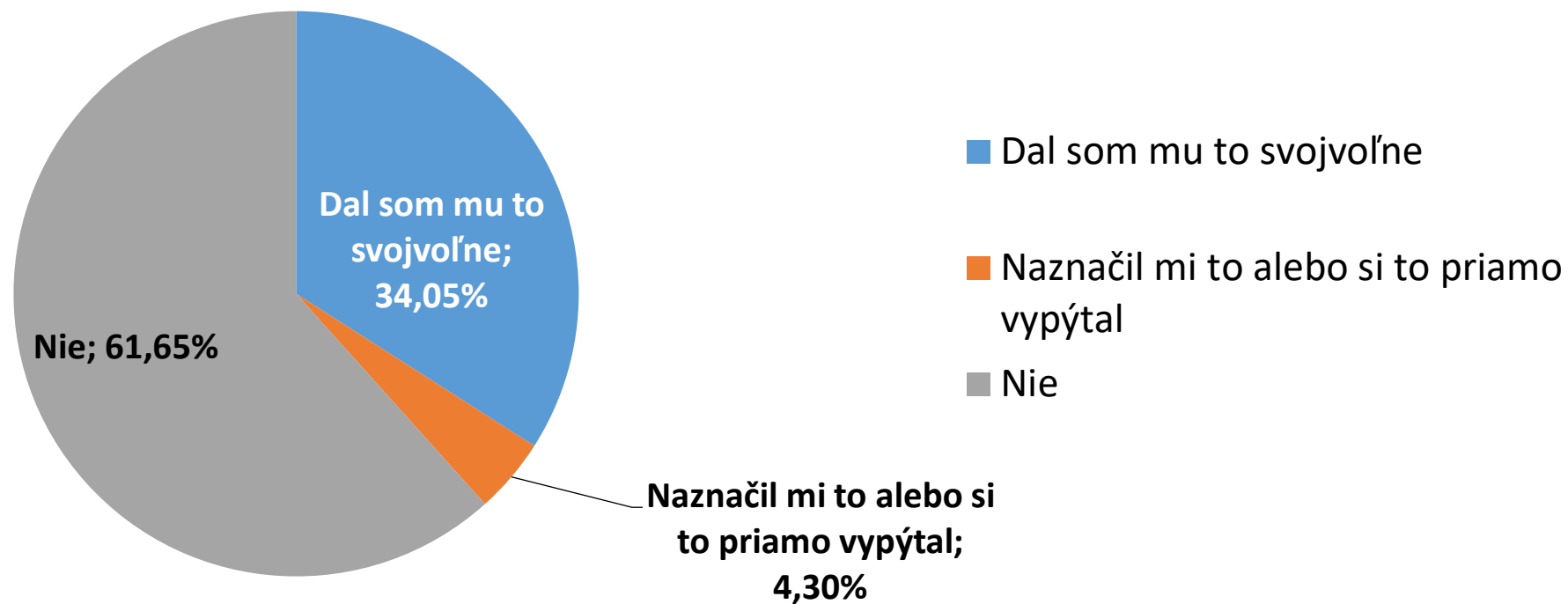
Dali ste lekárovi bonboniéru alebo inú sladkosť?

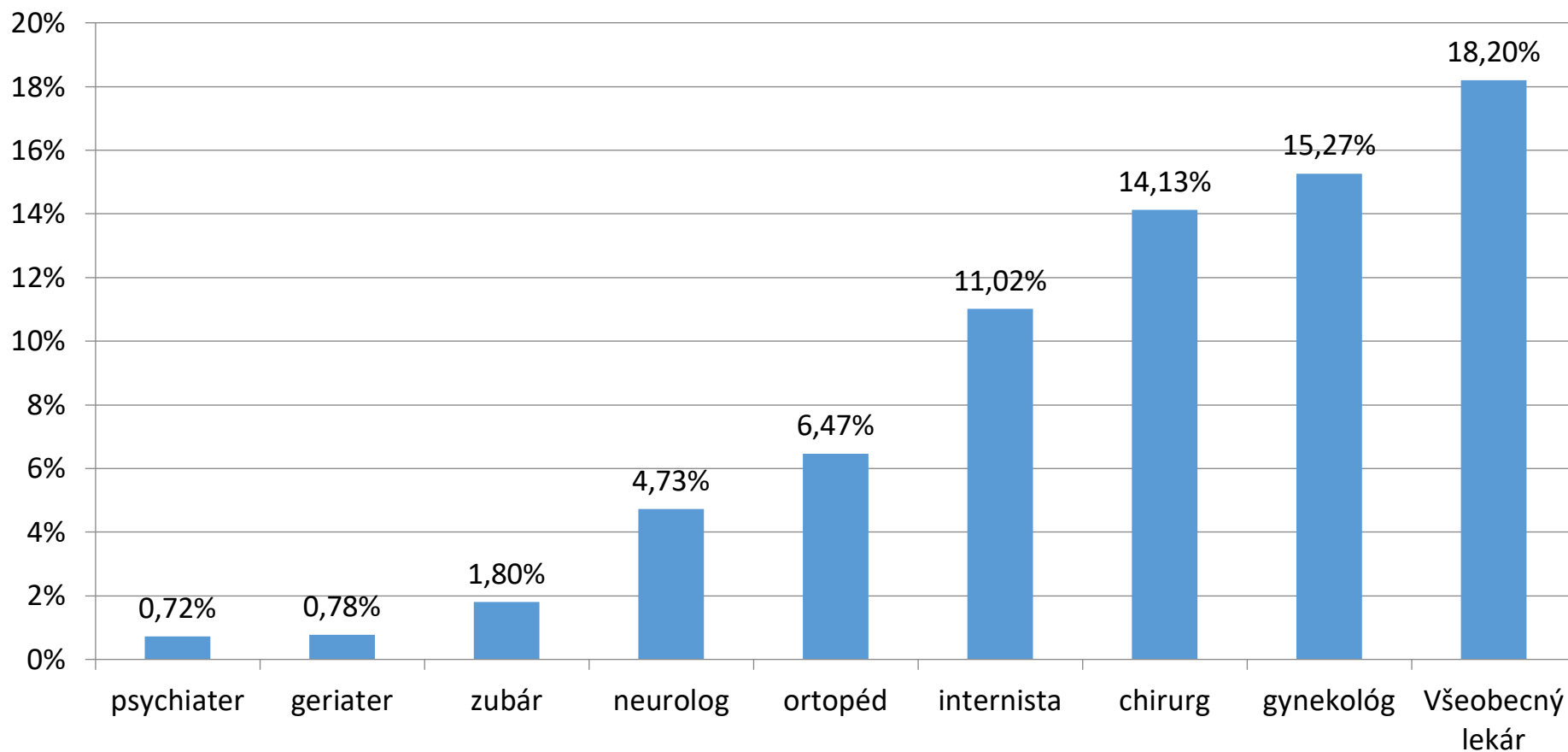
Fľaša alkoholu

Dali ste lekárovi fľašu alkoholu?

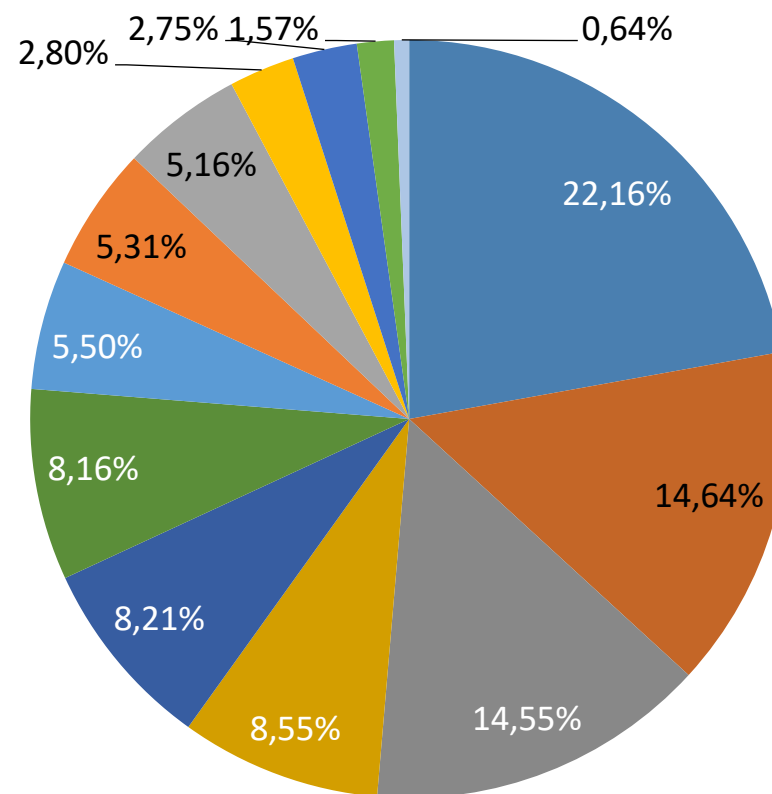

Kde sú rozšírené neformálne platby?

Prečo tu máme neformálne platby?

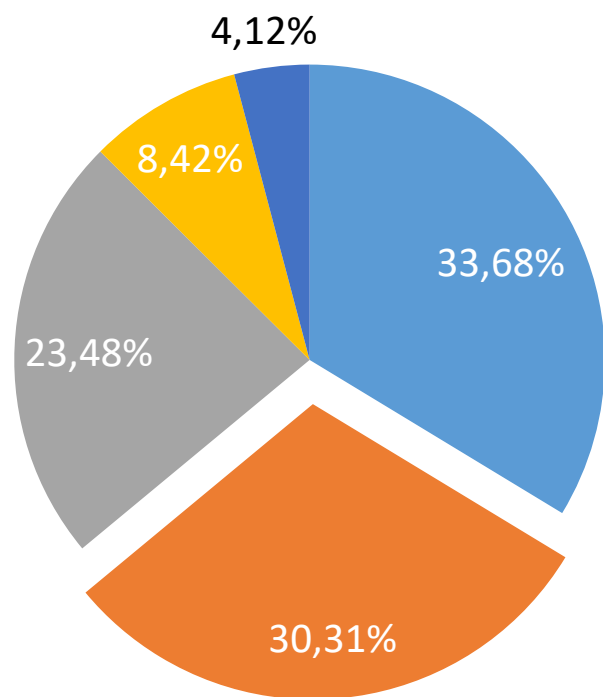
- PodĎakovanie
- "Neoficiálnu platbu ani dar" som nikdy nedal
- Aby o mňa bolo "lepšie postarané"
- Aby mi bola liečba/zárok poskytnutý čo najskôr a nemusel som čakať
- Aby som sa dostal "do rúk kvalitného odborníka "
- Z obavy; aby mi nebola poskytnutá "slabá alebo zlá" liečba
- Aby mi vôbec bola poskytnutá liečba
- Chcel som; aby pôrod a následná starostlivosť prebehla "bez komplikácií"
- Je to zvyk; súčasť systému; patrí sa to
- Potreboval som PN-ku

Oplatí sa platiť neformálne?

Myslíte si, že ste za svoju "neoficiálnu platbu" dostali to, čo ste požadovali alebo Vám bolo ponúkané?

■ skôr áno

■ "neoficiálnu platbu ani dar" som nikdy nedal

■ rozhodne áno

■ skôr nie

■ rozhodne nie

Kvalitativná časť

- ...lekári si pýtajú peniaze ... A nie sú to malé sumy... už ma nebaví sa s nimi handrkovať
- PodĎakovanie za dlhoročnú starostlivosť drobným darčekom nepovažujem za úplatok ;-). Takže v skutočnosti som žiaden úplatok nikdy nedala a ani sa nechystám dať, lebo je to proti mojim morálnym zásadám.
- Pôrodník dostal na začiatku fľašu a na záver po pôrode 200 €, to je nepísaná norma.

Kvalitativna časť

- Lekári sa napriek všetkým "darom" správajú k pacientom veľmi neľudsky, vyhovárajú sa na nízke platy ale čoraz častejšie som sa presvedčila, že si nezaslúžia ani platy upratovačiek...
- Finančnú sumu si odo mňa vyžiadal primár pediatrie bez okolkov a hanby, jednoducho povedal že on vie čo ja potrebujem a ja viem čo potrebuje on tak teda mu to mám dať do obálky a sme si vyrovnaní... správanie sa mi nepáčilo ale zaplatila som.

Kvalitativna časť

- chodím výhradne na súkromné kliniky tam oficiálne za úkon zaplatím ...
- väčšina lekárov ochotne zoberie "úplatok/všimné" ...bez "všimného" si zväčša lekár pacienta nevšíma...uplatiteľní sú najmä špecializovaní lekári...česť asi 5 % neúplatných lekárov
- Lekári sú skorumpovaní a berú úplatky to všetci dobre vedia.

Kvalitativná časť

- Viackrát som daroval maličkosti alebo robil protislužby, aby som si vytvoril dobrý vzťah s lekárom, ktorý som neskôr využíval na prednostné vybavenie - vchod bočnými dverami, bez čakania, ošetrenie u mňa doma, predpis liekov cez telefón, lekár mi vyzdvihol a doniesol lieky domov, a pod.
- Ak by som nedal "obálku" Pánu Doktorovi z bližšie nemenovanej Prešovskej pôrodnice, dnes by som dcérku do škôlky nevodil.

Kvalitativna časť

- Babka ležala na chirurgii so žlčníkom. Po nevydarenej operácii, bol primár taký drzý, že si ešte odo mňa vypýtal úplatok, keď som bola na návšteve za babkou, a chcela som sa porozprávať o jej stave.
- Keby som nedal bol by som už asi desať rokov pod zemou.
- Lekári su svine a žijú z choroby chudobných

Kvalitativna časť

- Bola som na ortopedickej operácii kolena a vopred mi operujúci lekár naznačil, že to ako operácia dopadne, závisí od výšky (on to nazval) daru. Tak som zaplatila 2x po 50 eur. A naozaj všetko prebehlo super. Potom mala nasledovať rehabilitácia a tam taktiež som platila po 3x 30 eur za uprednostnenie v čakacej dobe

3. Neformálne platby definície

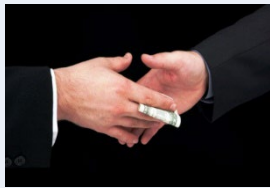

- je poskytnutie platidla za tovar alebo službu jedného subjektu druhému.
- najčastejším platidlom v súčasnosti sú peniaze
  - hotovostná alebo bezhotovostná výmena peňazí za tovar, alebo službu medzi dvoma subjektami - predávajúcim a kupujúcim.
- Inou formou platby je tzv. barter (barterový obchod), kedy je platidlom iný tovar, alebo recipročná služba.

Neformálna platba – čo to je

- Sú vykonávané bez akéhokoľvek záznamu a sú často nelegálne. Často všetky platby okrem ceny (doklad) a daru v pravom slova zmysle (napr. darovacia zmluva)
- Je to protiplnenie za službu/tovar na ktorú by mal mať subjekt nárok, avšak je mu nedostupná v požadovanom čase alebo kvalite
alebo
- Je to protiplnenie za službu/tovar na ktorú za daných podmienok nárok nemá
- Definícia sa líši medzi rôznymi regiónmi a krajinami
  - zovšeobecňovanie a medzinárodné porovnanie je preto nevhodné

Rozlišovanie platieb – cena, dar, úplatok, prepitné

	Existuje očakávanie konkrétnej protihodnoty (Quid pro quo)	Neexistuje očakávanie konkrétnej protihodnoty
Platí sa principálovi	Cena 	Dar
Platí sa agentovi	Úplatok 	Prepitné

ROSE-ACKERMAN, S.: Bribes and gifts In: BEN-NER, A., PUTTERMAN, L.G.: Economics, Values, and Organization, Cambridge University Press, Cambridge, 1998

Cena

- *Cena* sa platí principálovi za určitú protihodnotu. Cenou by teda mala byť hodnota, ktorú pacient zaplatí v nemocnici za deň na lôžku na nadštandardnej izbe.
- Je to bežný nákup tovaru alebo služieb, ktorý je často sprostredkovaný agentom (poplatky vyberá lekár alebo sestra, no nie je to ich príjem).

Vieme za čo máme platiť?

Dar

- Za *dar* nikdy neočekávame protihodnotu a nemal by byť vyžadovaný. Je to prejav náklonnosti alebo vďačnosti.
  - Darom je, ak určitá prosperujúca firma venuje detskej nemocnici milión eur, len preto, že to považujú za správne, no neočekávajú žiadnu reklamu, dosadenie svojich ľudí a ani nákup tovarov či služieb.
  - Darom určite **nie je** preplatenie kongresu pri mori s očakávaním, že lekár bude viac predpisovať určitý typ liekov. To už je opäť **úplatkom**. Ale ak by išlo výhradne o vzdelávaciu aktivitu, z ktorej „sponzor“ nebude mať priamo úžitok, to už za úplatok považovať nemôžeme (nie je tam protihodnota).
- V praxi sa dar v pravom slova zmysle v zdravotníctve nevyskytuje často alebo ho len ťažko vieme rozoznať od úplatku.

Úplatok

- Pri úplatku vždy existuje očakávanie konkrétnej protihodnoty, ľudovo „*niečo za niečo*“.
- Ak pacient zaplatí lekárovi, aby ho prijal ako akútny stav a nemusel čakať na čakačke, ide o úplatok.
- Ide o úplatok, ak riaditeľ nemocnice vezme peňažnú hotovosť, hmotný či nehmotný majetok od upratovacej, stavebnej alebo IT firmy za to, že od nich kúpi niekoľkonásobne predražené služby mimo transparentného obstarávania.

Prepitné

- Prepitné sa platí agentovi ak neočakávame žiadnu protihodnotu.
- Prepitné v štátnej a verejnej správe by nemalo byť akceptovateľné.
- Je lekár „typický“ verejný zamestnanec platený z verejných zdrojov?
- Prepitné poznáme veľmi dobre z iných sektorov.
- Čo zdravotníctvo?
- V Maďarsku lekári môžu prijímať „prepitné“ tzv. parasolvencia.

Prepitné

- Z daného delenia vyplýva, že ak sme boli spokojní s lekárom (agentom) v nemocnici a dáme mu fľašu alkoholu, pričom neočakávame za to žiadnu protihodnotu (sme už po zákroku), malo by ísť o *prepitné*, nie úplatok.
- Je to naozaj tak?
- Ak je činnosť jednorazová?
- Čo ak sa pravidelne opakuje?

Neformálne platby – pohľady

- Ekonomický
  - Umelý nedostatok, negatívne externality
- Právny
  - Trestný zákon
    - Prijímanie úplatku
    - Podplácanie
    - Nepriama korupcia
    - Neoznámenie trestného činu
- Sociologický
  - morálne odsúdenia hodného správania

Neformálna platba - príčiny

1. Výrazné informačné asymetrie (Lekár vie to, čo pacient nie a pod.)
2. Dopyt prevyšuje ponuku (Čakacie listiny, Dostupnosť, Málo špecialistov – odborníkov)
3. Samotní ľudia, ich postoje, zvyky, tradície, názory alebo morálne hodnoty
4. Neobjektívne systémy odmeňovania

Neformální platba – motivy Motivácia korumpujúceho

1. Korupcia s cieľom vyrovňovania ponuky a dopytu
2. Korupcia ako motivačný prvok
3. Korupcia s cieľom znižovania nákladov

Neformální platba – motivy

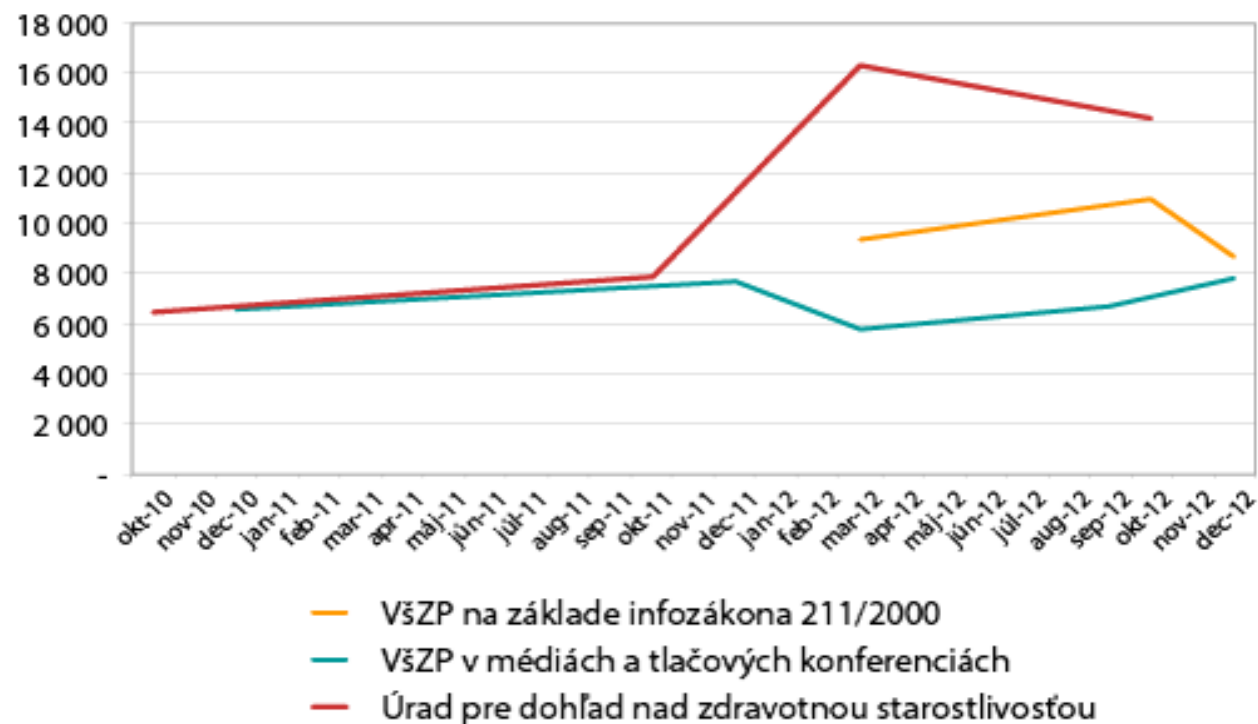
Motivácia korumpovaného

- Korupcia s cieľom obohatiť sa
- Korupcia s cieľom pomôcť korumpujúcemu (na úkor ostatných)

Čakacie listiny

- Informácie nie sú verejné a ťažko dostupné
- Vzniká netransparentné prostredie – prostredie ideálne pre korupciu

Čakacie listiny

- Poistenci nevedia ako dlho sa čaká
  - Otvárajú sa dvere korupcie
- Ak sa čaká dlho
  - Otvárajú sa dvere korupcie

4. Konkrétne typy korupcie

Sprenevera (embezzlement) :

- Ak v nemocnici napríklad zamestnanci „rozkrádajú“ resp. prisvoja si majetok, ktorý im nepatrí (prístroje, peniaze a pod.)

4. Konkrétne typy korupcie

Úplatok (bribery):

- Ak pacient ponúkne finančnú hotovosť alebo dar lekárovi, výmenou za poskytnutie určitej služby alebo výhody nad rámec štandardnej starostlivosti (*ktorá ani nie je presne definovaná*) alebo v rámci motivácie konať „lepšie“.
  - Príklad: 500 € za skrátenie čakacej doby na určitý zákrok

4. Konkrétne typy korupcie

Podvod (fraud):

- Konanie, ktorým sa človek obohatí na základe uvedenia niekoho do omylu alebo iba využije už vzniknutý omyl
- Zdravotnícka organizácia by oficiálne vykazovala určité zdravotnícke úkony, no v realite by dané prostriedky využívala na úplne inú činnosť

4. Konkrétne typy korupcie

Vydieranie (extortion):

- Vydieraní môžu byť lekári, predstavenstvo nemocnice alebo zákonodarcovia, záleží na postavení, kontaktoch a moci vydierajúcej zločineckej skupiny alebo jednotlivcovi a čo chcú vydieraním dosiahnuť.
- Napríklad: Vydieraný môže byť minister zdravotníctva, aby presadil zákon, z ktorého zločinecká skupina bude profitovať.

4. Konkrétne typy korupcie

Protekciónárstvo alebo klientelizmus:

- Lekár nedodrží poradovník na operačný zákrok a uprednostní učiteľa strednej školy, kde študuje jeho syn. Ten na oplátku bude dávať synovi lekára lepšie známky.
- Lekár zneužije svoju moc a pomôže známemu podnikateľovi, pričom od neho v danom čase recipročne nič nedostáva, ale o 5 rokov sa bude jeho syn uchádzať o zamestnanie vo firme spomínaného podnikateľa, ktorý si spomenie na „starého kamaráta, čo mu v minulosti pomohol“ a syna pri pracovných pohovoroch uprednostní pred ostatnými kandidátmi a prijme ho do práce.

4. Konkrétne typy korupcie

- *Protekciónárstvo* alebo *klientelizmus*
- Nezištná pomoc alebo klientelizmus?
- Veľmi tenká línia!!!

4. Konkrétne typy korupcie

Nepotizmus – rodinkárstvo:

- Ak riaditeľ nemocnice môže prijať do nemocnice jedného z 5 lekárov, ktorí majú záujem na ponúkaný post, ale on príjme svojho rodinného príslušníka, čím jednak poškodí ostatných lekárov a pokiaľ daný príbuzný lekár nespĺňa odborné kritériá na danú pozíciu, môže tak uškodiť aj širokej verejnosti

5. Lobing nie je korupcia!

- Begovič: strategický vplyv na tvorbu a formuláciu verejných politík podľa záujmov určitých skupín alebo jednotlivcov
- Sičáková-Beblavá a Beblavý: technika presadzovania záujmov, priame pôsobenia jednotlivca či záujmovej skupiny alebo jej reprezentanta na voleného predstaviteľa alebo zamestnanca verejného sektora, ktoré má za cieľ ovplyvniť výsledok legislatívneho alebo iného procesu vo verejnej politike
- M.E.S.A. 10: ovplyvňovanie legislatívneho procesu alebo pôsobenie na určité rozhodovanie, pričom ale zdôrazňujú, že dané konanie nepredstavuje konflikt záujmov ani korupciu. Dané konanie predstavuje obhajobu verejného záujmu, ktorého cieľom je zmena zákona alebo jeho časti, za pomoci rôznych legálnych nástrojov

6. Demokracie bez informácií nie je demokracia

- Právo na informácie je jedno zo základných práv, bez ktorého nie je demokracia skutočnou demokratickou.
- Informácie sú preto často nazývané "kyslíkom demokracie".

Zhrnutie

- Neformálne platby: **Matice principál-agent**
  - **Cena** – platba principálovi, za určitú protihodnotu
  - **Dar** – platba principálovi, bez protihodnoty
  - **Úplatok** – platba agentovi, za určitú protihodnotu
  - **Prepitné** – platba agentovi, bez protihodnoty
- **Korupcie:**
  - **Sprenevera** – zamestnanci si prisvoja majetek, ktorý jim nepatrí
  - **Úplatok** – hotovosť/dar lekárovi, očakáva protihodnotu
  - **Podvod** – člověk sa obohátí na základe uvedenia niekoho v omyl
  - **Vydieranie**
  - **Klientelismus** – lékař upřednostní známého, nedodrží poradník
  - **Nepotismus** – reditel přijme rodinného příslušníka

Zdroje

- HPI, *Zdravie bez úplatku*. <http://www.hpi.sk/2013/05/unikatny-prieskum-zdravie-bez-uplatku/>
- ROSE-ACKERMAN, S.: Bribes and gifts In: BEN-NER, A., PUTTERMAN, L.G.: Economics, Values, and Organization, Cambridge University Press, Cambridge, 1998
- KUTZIN, J.; CASHIN, C. a JAKAB M., *Implementing Health Financing Reform*. WHO, 2010.
https://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0014/120164/E94240.pdf

Ďakujem veľmi pekne za pozornosť